

Установа адукацыі
«Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт
імя Максіма Танка»

УДК 378(476)(091)“1961/1985”:94

Мацюш
Павел Аркадзевіч

РАЗВІЦЦЕ ВЫШЭЙШАЙ ГІСТАРЫЧНАЙ АДУКАЦЫІ Ў БССР
(1961–1985 гг.)

Аўтарэферат дысертацыі
на саісканне вучонай ступені
кандыдата гістарычных навук
па спецыяльнасці 07.00.02 – айчынная гісторыя

Мінск, 2013

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ

УВОДЗІНЫ

Работа выканана ва ўстанове адукацыі «Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка»

Навуковы кіраўнік

Тугай Уладзімір Васільевіч, доктар гістарычных навук, прафесар, загадчык кафедры гісторыі старажытных цывілізацый і сярэднявечча УА «Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка»

Афіцыйныя апаненты

Карзенка Георгій Уладзіміравіч, доктар гістарычных навук, прафесар, загадчык кафедры паліталогіі і права УА «Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка»

Вірская Валянціна Пятроўна, кандыдат гістарычных навук, дацэнт, дацэнт кафедры агульнанавуковых дысцыплін Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта

Апаніруючая арганізацыя

УА «Беларускі дзяржаўны эканамічны ўніверсітэт»

Абарона адбудзецца 12 чэрвеня ў 14.00 на пасяджэнні савета па абароне дысертацый К 02.21.03 пры ўстанове адукацыі «Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка» па адрасе: 220030, г. Мінск, вул. Савецкая, 18, аўд. 482. Тэл.:327-82-35; Sv.Tolml@gmail.com.

З дысертацыяй можна азнаёміцца ў бібліятэцы ўстановы адукацыі «Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка».

Аўтарэферат разасланы 8 мая 2013 года.

Вучоны сакратар савета
па абароне дысертацый

С.А. Талмачова

У пачатку 1960-х – сярэдзіне 1980-х гг. склаліся сацыяльна-палітычныя ўмовы, якія характарызаваліся паступовым адыходам ад «дасягненняў» палітычнай адлігі, умацненнем кансерватыўных тэндэнцый. Задача пабудовы камуністычнага грамадства, якая ўтрымлівалася ў новай праграме партыі, павінна была стаць, на думку партыйных ідыёлагаў, дзейным кансалідуючым фактарам. Прадугледжвалася не толькі якасна павысіць прафесійны ўзровень спецыялістаў з вышэйшай адукацыяй, але сфарміраваць «новага чалавека» – будаўніка камунізму. З улікам вышэйадзначанага падрыхтоўка ідэалагічных кадраў (да ліку якіх адносіліся гісторыкі) набывала выключнае значэнне.

На сённяшні дзень таксама нельга аспрэчваць важную ролю гістарычных ведаў у галіне фарміравання светапогляду падростаючага пакалення. Пры недахопах у выкладанні гісторыі, без ведання яе асноў немагчыма атрыманне паўнаважнай адукацыі.

Гістарычная адукацыя – гэта спецыяльная галіна ведаў. Яна з'яўляецца самым істотным элементам гуманітарнай падрыхтоўкі і выхавання маладога пакалення, фарміравання нацыянальных, агульнадзяржаўных ідэалагічных арыенціраў, грамадзянскай самасвядомасці народа. Адукаванага і выхаванага чалавека немагчыма ўявіць без ведання гісторыі і беражлівага стаўлення да яе.

Пазнавальны інтарэс да гісторыі, які закладваецца яшчэ ў школе, з цягам часу можа стаць вызначальным фактарам у выбары будучай прафесіі. За апошні час прафесія гісторыка заняла годнае месца ў грамадстве. Яе статус можа ўзрастаць у перыяды крызісаў. У час, калі адбываецца працэс грамадскага пераўладкавання, пераасэнсавання каштоўнасцей, найбольш востра стаіць праблема пошуку маральных арыенціраў. У гэтым выпадку яшчэ большую актуальнасць набывае выхаваўчы і светапоглядны патэнцыял гісторыі як крыніцы ведаў.

Вывучэнне сістэмы вышэйшай гістарычнай адукацыі 1960-х – першай паловы 1980-х гг. дапамагае лепш зразумець актуальныя праблемы названай галіны ведаў, яе цяперашні стан.

На сучасным этапе прадпрымаюцца спробы рэфармавання вышэйшай школы ў цэлым і падрыхтоўкі спецыялістаў гістарычнага профілю ў прыватнасці.

Такім чынам, пытанні ўдасканалення гістарычнай адукацыі ў вышэйшай школе, аптымізацыі падрыхтоўкі настаўніцкіх і навукова-педагагічных кадраў гісторыкаў на сённяшні дзень не страцілі сваёй актуальнасці і патрабуюць далейшай навуковай распрацоўкі.

АГУЛЬНАЯ ХАРАКТАРЫСТЫКА РАБОТЫ

Сувязь работы з буйнымі навуковымі праграмамі (праектамі), тэмамі. Дадзенае даследаванне выканана ў рамках Дзяржаўнай комплекснай праграмы навуковых даследаванняў на 2006–2010 гг. «Гісторыя беларускай нацыі, дзяржаўнасці і культуры», зацверджанай Саветам Міністраў Рэспублікі Беларусь № 512 ад 17 мая 2005 г., раздзел «Гісторыя і культура» № 6. Назва задання – «Сацыяльна-эканамічнае, навуковае і культурнае развіццё Беларусі ў трансфармацыйных працэсах XIX–XX стст.».

Мэта і задачы даследавання. Мэтай даследавання з’яўляецца раскрыццё сутнасных змяненняў і асаблівасцей у вышэйшай гістарычнай адукацыі ў БССР у 1960-х – першай палове 1980-х гг.

Дасягненне пастаўленай мэты патрабуе вырашэння наступных даследчых задач:

1. Выявіць ступень навуковай распрацаванасці праблемы ў гістарыяграфіі і інфармацыйных магчымасці крыніц для вырашэння пастаўленых задач.

2. Даследаваць змяненні ў структуры і формах гістарычнай адукацыі ў вышэйшай школе БССР у 60-я – першай палове 80-х гг. XX ст.

3. Раскрыць змест прафесійнай падрыхтоўкі спецыялістаў-гісторыкаў у вышэйшай школе БССР у акрэслены перыяд.

4. Паказаць ролю навукова-даследчай работы студэнтаў як важнага кампанента прафесійнай падрыхтоўкі спецыялістаў-гісторыкаў.

5. Прааналізаваць формы падрыхтоўкі і вынікі атэстацыі навукова-педагагічных кадраў гісторыкаў.

6. Вызначыць асноўныя кірункі павышэння прафесійнага ўзроўню навукова-педагагічных кадраў гісторыкаў.

Аб’ект даследавання: вышэйшая адукацыя ў БССР.

Прадмет даследавання: вышэйшая гістарычная адукацыя ў БССР у 1960-х – першай палове 1980-х гг.

Храналагічныя рамкі дысертацыйнага даследавання ўключаюць перыяд з пачатку 1960-х да сярэдзіны 1980-х гг. Вызначэнне ніжняй мяжы звязана з вынікамі палітычнай «адлігі» ў савецкім грамадстве. Новай падзеяй стала абмеркаванне праблем і перспектывы развіцця гістарычнай навукі і гістарычнай адукацыі з удзелам партыйна-дзяржаўнага кіраўніцтва СССР і навуковай грамадскасці. У гэты перыяд уводзяцца больш высокія патрабаванні да кваліфікацыі настаўнікаў гісторыі: вышэйшая гістарычная адукацыя становіцца для іх абавязковай. Верхняя мяжа звязана з сярэдзінай 1980-х гг., калі пачынаюцца трансфармацыйныя працэсы як у савецкім грамадстве ў цэлым, так і ў галіне вышэйшай гістарычнай адукацыі ў прыватнасці. Прасторавым

абмежаваннем даследавання выступае арганізацыя вышэйшай гістарычнай адукацыі ў пяці ВНУ БССР (БДУ, МДП, ГрДПП-ГрДУ, МагДП, ГДУ).

Палажэнні, якія выносяцца на абарону:

1. У 1961 – 1985 гг. склалася сталая структура прафесійнай падрыхтоўкі спецыялістаў-гісторыкаў у вышэйшай школе БССР. Рэарганізацыя факультэтаў, на якіх ажыццяўлялася падрыхтоўка гісторыкаў, адкрыццё новых спецыяльнасцей гістарычнага профілю садзейнічалі павышэнню кваліфікацыі настаўнікаў гісторыі. На працягу акрэсленага перыяду паменшыўся працэнт выпускнікоў настаўніцкіх інстытутаў, якія выкладалі гісторыю ў школе, і павялічылася ўдзельная вага асоб, якія атрымалі вышэйшую гістарычную адукацыю. Так, у сярэдзіне 1980-х гг. выкладанне гісторыі, грамадазнаўства, савецкага права забяспечвалі 6 тыс. настаўнікаў, з якіх 96,6 % мелі вышэйшую адукацыю.

Разам з тым вышэйшая школа ў разглядаемы перыяд развівалася ва ўмовах політэхнізацыі, навукова-тэхнічнага пераабсталявання. Прыярытэт надаваўся падрыхтоўцы спецыялістаў тэхнічнага профілю, часам і за кошт памяншэння прыёму на гуманітарныя факультэты ВНУ. Спалучэнне вытворчай і грамадскай практыкі падчас навучання ў ВНУ садзейнічала развіццю завочнай формы навучання. У сувязі з гэтым доля студэнтаў-гісторыкаў завочнай формы навучання перавышала колькасць студэнтаў стацыянара. З сярэдзіны 1960-х гг. у ВНУ БССР асноўная спецыяльнасць «Гісторыя» пачала дапаўняцца дадатковымі спецыяльнасцямі: «Педагагіка», «Замежная мова», «Савецкае права». Гэта дазволіла павысіць вучэбную нагрузку настаўнікаў гісторыі ў малакамплектных школах.

2. Партыйная ўстаноўка на глыбокае веданне марксісцка-ленінскай тэорыі грамадскага развіцця, вывучэнне грамадска-палітычных дысцыплін на працягу ўсяго перыяду навучання значна ўзмацнілі грамадазнаўчую падрыхтоўку спецыялістаў-гісторыкаў. Вучэбныя планы з’яўляліся кансерватыўнымі з пункту гледжання складу грамадска-палітычных дысцыплін. Значнае месца займалі пытанні ідэалагічнай барацьбы Камуністычнай партыі і антырэлігійнай прапаганды, якія знаходзілі адлюстраванне ў змесце вышэйшай гістарычнай адукацыі.

Метадалагічны базіс у падрыхтоўцы спецыялістаў-гісторыкаў вызначалі наступныя дысцыпліны: марксісцка-ленінская філасофія, гісторыя КПСС, палітычная эканомія, навуковы камунізм. Часта пры вывучэнні грамадска-палітычных дысцыплін і курсаў гісторыі матэрыял дубліраваўся. Асабліва гэта датычылася курсаў гісторыі СССР і гісторыі КПСС. Рэалізацыя прынцыпу партыйнасці з’явілася галоўнай стратэгічнай лініяй вучэбнага працэсу і зместам падрыхтоўкі спецыяліста ў вышэйшай школе.

Акрамя набыцця прафесійных навыкаў спецыяліст-гісторык павінен быў валодаць метадыкай арганізацыі партыйнай, камсамольскай і прафсаюзнай работы. Ён лічыўся прапагандыстам і правадніком палітыкі партыі. Кваліфікацыйныя дакументы патрабавалі ад яго валодання шырокім дыяпазоном навыкаў вучэбнай, выхаваўчай, грамадска-палітычнай дзейнасці.

3. Навукова-даследчая работа студэнтаў стала адным з важнейшых кампанентаў прафесійнай падрыхтоўкі спецыялістаў-гісторыкаў. Яна ўяўляла сабой упарадкаваную сістэму, якая рэгулявалася афіцыйнымі дакументамі партыйных і дзяржаўных органаў улады. Існавалі разнастайныя формы прыцягнення студэнтаў-гісторыкаў да навукова-даследчай работы. Пазааўдыторныя формы НДРС спалучаліся з правядзеннем спецсемінараў, спецкурсаў, педагогічнай практыкай, выкананнем курсавых і дыпломных праектаў. Важнае месца ў сістэме гэтай работы належала курсу «Асновы метадыкі навуковага даследавання па спецыяльнасці», які ўводзіў студэнтаў у лабараторыю навуковай творчасці, знаёміў з сучаснымі метадамі даследавання, фарміраваў культуру даследчыка. У выніку ствараліся дадатковыя магчымасці для вывучэння гісторыі Беларусі, правядзення гісторыка-краязнаўчай работы, удзелу студэнтаў у археалагічных даследаваннях. Павялічваліся колькасныя і якасныя паказчыкі навукова-даследчай работы студэнтаў-гісторыкаў.

4. У адзначаны перыяд існавалі разнастайныя формы падрыхтоўкі навукова-педагогічных кадраў гісторыкаў. Аспірантура з'яўлялася асноўнай формай іх падрыхтоўкі. ВНУ рэспублікі адыгрывалі вядучую ролю ў папаўненні сістэмы вышэйшай адукацыі навукова-педагогічнымі кадрамі гісторыкаў. Наладжваліся больш цесныя сувязі паміж гістарычнымі кафедрамі ВНУ і навуковымі ўстановамі ў галіне падрыхтоўкі навукова-педагогічных кадраў гісторыкаў. Удасканальвалася сістэма іх атэстацыі. Аптымізавалася структура спецыялізаваных саветаў па абароне дысертацый. У разглядаемы перыяд склалася станоўчая дынаміка развіцця аспірантуры па гісторыі з адрывам і без адрыву ад вытворчасці. Былі істотна павялічаны колькасныя паказчыкі падрыхтоўкі навукова-педагогічных кадраў у сістэме ВНУ.

Нягледзячы на разнастайнасць форм падрыхтоўкі навукова-педагогічных кадраў гісторыкаў, недастатковая ўвага надавалася такім спецыяльнасцям, як метадалогія гісторыі, гістарыяграфія, крыніцазнаўства, гісторыя культуры, рэлігіі і царквы, дапаможныя гістарычныя дысцыпліны. Спецыялізацыя, што існавала ў той час, была накіравана не на падрыхтоўку гісторыкаў універсальнага профілю, здольных да маштабных гістарычных абагульненняў, а вузкіх спецыялістаў.

5. Развіццё прафесійнай дзейнасці навукова-педагогічных кадраў гісторыкаў у вышэйшай школе БССР ажыццяўлялася ва ўмовах моцнага ідэалагічнага кантролю і метадалагічнай абмежаванасці.

Нягледзячы на абстрактнасць многіх задач, якія ставіліся саюзным і рэспубліканскім партыйным і дзяржаўным кіраўніцтвам у галіне вышэйшай адукацыі, грамадскіх і гуманітарных навук, прафесійная дзейнасць навукова-педагогічных кадраў гісторыкаў у 1960-х – першай палове 1980-х гг. развівалася плённа і інтэнсіўна. Гэтаму садзейнічала павелічэнне колькаснага і паляпшэнне якаснага складу выкладчыцкіх кадраў гісторыкаў у ВНУ БССР. Пры гэтым удасканальвалася арганізацыйнае і творчае супрацоўніцтва навукова-педагогічных і навуковых кадраў гісторыкаў. Гістарычная адукацыя і гістарычная навука развіваліся не ізалювана, а ўяўлялі сабой цэласную сістэму. Быў пераадолены «рэгіяналізм» у даследаваннях, гісторыкі ВНУ ў большай ступені прыцягваліся да распрацоўкі комплексных тэм.

Прадметам даследаванняў навукоўцаў з'яўляліся гісторыя КПСС, матэрыяльная вытворчасць, класавая барацьба, гісторыя рабочага класа і сялянства і г.д. Разам з тым уплыў рэлігіі на духоўнае жыццё людзей, ментальнасць, гісторыя паўсядзённасці, такіх пануючых класаў, як дваранства, буржуазія, а таксама духавенства, не былі аб'ектамі вывучэння беларускіх гісторыкаў.

Асабісты ўклад саіскальніка. Дысертацыйнае даследаванне мае завершаны характар і заключаецца ў першым комплексным аналізе пытанняў развіцця вышэйшай гістарычнай адукацыі ў БССР у 60-х – сярэдзіне 80-х гг. XX ст. У дысертацыі выкарыстаны крыніцы з чатырох архіваў Беларусі. Значная іх частка ўпершыню ўводзіцца ў навуковы ўжытак. Абапіраючыся на сучасную метадалогію даследавання, стала магчымым сабраць і прааналізаваць грунтоўны фактычны матэрыял, зрабіць цэласную гістарычную рэканструкцыю прадмета даследавання.

Апрацацыя вынікаў дысертацыі. Вынікі дысертацыі дакладваліся і абмяркоўваліся на пасяджэнні кафедры гісторыі Беларусі ўстановы адукацыі «Беларускі дзяржаўны педагогічны ўніверсітэт імя Максіма Танка». Прадстаўленне асобных палажэнняў і аспектаў даследавання ажыццяўлялася падчас удзелу саіскальніка ў наступных міжнародных і рэспубліканскіх навуковых і навукова-практычных канферэнцыях: Рэспубліканскай навуковай канферэнцыі «Славянскі свет: мінулае і сучаснасць» (26 сакавіка 2004 г., Мінск); Рэспубліканскай навукова-практычнай канферэнцыі «Подготовка педагогических и научных кадров историков и развитие исторической науки в Беларуси» (30 верасня 2004 г., Гродна); III, IV Міжнародных навукова-тэарэтычных канферэнцыях «Европа: актуальные проблемы этнокультуры» (28 красавіка 2010 г., 23 чэрвеня 2011 г., Мінск); Міжнароднай навуковай канферэнцыі «Трансформация образования и мировоззрения в современном мире» (22 кастрычніка 2010 г., Мінск); I Міжнароднай навуковай канферэнцыі магістрантаў «Актуальные проблемы гуманитарных наук» (26–27 красавіка

2011 г., Баку); II Міжнароднай навуковай канферэнцыі «Актуальныя праблемы азербайджанаведення» (4–7 мая 2011 г., Баку); IV навучна-практычнай канферэнцыі моладых учыняў БГПУ «Образование и наука в Беларуси: актуальныя праблемы і перспектывы развіцця ў XXI веку» (20 мая 2011 г., Мінск); V Міжнароднай навукова-практычнай канферэнцыі «Педагогическое образование в условиях трансформационных процессов: методология, теория, практика» (20 кастрычніка 2011 г., Мінск); Міжнародных навукова-практычных канферэнцыяў «Соцыяльна-эканамічны аспекты реструктурызацыі рэгіянальнай эканомікі» (1–2 снежня 2011 г., 6–7 снежня 2012 г. Вінніца); VI міжнароднай навукова-практычнай канферэнцыі «Педагогическое образование в условиях трансформационных процессов: международное сотрудничество и интеграция» (24 кастрычніка 2012 г., Мінск).

Апублікаванасць вынікаў дысертацыі. Вынікі праведзенага даследавання знайшлі адлюстраванне ў 19 публікацыях, 4 з іх (1,45 аўтарскага аркуша) – у навуковых часопісах, вызначаных ВАК Рэспублікі Беларусь для публікацыі навуковых палажэнняў па доктарскіх і кандыдацкіх дысертацыях, 15 (3,22 аўтарскага аркуша) – у зборніках навуковых артыкулаў і матэрыялах навуковых канферэнцый.

Структура і аб'ём дысертацыі. Структура дысертацыйнай работы адпавядае праблемнаму прыпынку. Яна складаецца са спіса ўмоўных абазначэнняў, уводзінаў, агульнай характарыстыкі работы, трох глаў, заключэння, бібліяграфічнага спіса, дадатка. Аб'ём тэкставай часткі складае 104 старонкі. Аб'ём, які займае бібліяграфічны спіс, складае 27 старонак (337 найменняў на рускай і беларускай мовах, у тым ліку публікацыі аўтара).

АСНОЎНЫ ЗМЕСТ РАБОТЫ

Ва **Уводзінах** абгрунтоўваецца актуальнасць дысертацыі, паказваецца мэтазгоднасць выканання пазначанага даследавання.

Глава 1 “Гістарыяграфія. Крыніцы. Метадалогія і метады даследавання” складаецца з трох раздзелаў. У раздзеле 1.1 “Гістарыяграфія праблемы” аналізуецца навуковая літаратура па розных аспектах развіцця гістарычнай адукацыі ў вышэйшай школе БССР у акрэслены перыяд.

Да абагульняльных навуковых даследаванняў, якія прысвечаны развіццю вышэйшай адукацыі ў СССР і БССР, адносяцца працы В.П. Ялюціна¹,

¹ Елютин, В.П. Высшая школа общества развитого социализма / В.П. Елютин. – М. : Высш. шк., 1980. – 560 с.

М.І. Красоўскага². У іх аналізуецца партыйна-дзяржаўная палітыка ў вышэйшай школе, раскрываюцца структура і формы падрыхтоўкі спецыялістаў.

М.К. Сакалоў³ канцэнтруе ўвагу на дзейнасці агульнасаюзных і рэспубліканскіх савецкіх партыйных і дзяржаўных органаў улады па падрыхтоўцы і камуністычным выхаванні навукова-педагагічных кадраў для вышэйшай школы рэспублікі.

Пытанні развіцця гістарычнай навукі ў БССР у 60-я гг. XX ст. аналізуецца ў кандыдацкай дысертацыі В.Ц. Леанаўца⁴. У даследаванні падрабязна разглядаецца дзяржаўная палітыка ў галіне арганізацыі і ўдасканалення навуковай дзейнасці гісторыкаў.

У дысертацыі І.І. Шаўчука⁵ даследуюцца пытанні падрыхтоўкі кадраў і асноўныя кірункі навуковай дзейнасці гісторыкаў у 1970-я гг.

Вынікі навуковага вывучэння гісторыі БССР і гісторыі Камуністычнай партыі Беларусі былі падведзены ў абагульняльнай працы У.М. Міхнюка і П.Ц. Петрыкава⁶. У працы паказаны асноўныя праблемы і напрамкі развіцця гістарычнай навукі ў 1980-я гг.

Пытанні кадравага забеспячэння гістарычнай навукі ў кантэксце дынамікі падрыхтоўкі навуковай інтэлігенцыі рэспублікі ў другой палове XX ст. раскрываюцца ў дысертацыі Г.У. Карзенкі⁷.

Звесткі аб абароненых доктарскіх і кандыдацкіх дысертацыях па гісторыі з 1944 па 1987 г. сістэматызаваны ў адпаведных бібліяграфічных даведніках⁸.

На працягу 1970–1980-х гг. пытанні арганізацыі, планавання і ўдасканалення даследчай дзейнасці навукова-педагагічных кадраў гісторыкаў, развіцця навукі і вучэбна-выхаваўчага працэсу на гістарычных факультэтах беларускіх ВНУ асвятляліся ў артыкулах А.П. Ігнаценкі, Н.В. Каменскай,

² Красовский, Н.И. Высшая школа Советской Белоруссии / Н.И. Красовский. – 2-е изд., перераб. и расш. – Минск : Выш. шк., 1972. – 328 с.

³ Соколов, Н.К. Партийное руководство подготовкой и воспитанием кадров высшей школы / Н.К. Соколов. – Минск : Изд-во Белорус. гос. ун-та, 1978. – 143 с.

⁴ Леоновец, В.Т. Организация и развитие исторической науки в БССР, 1961–1970 гг. : дис. ... канд. ист. наук : 07.00.02 / В.Т. Леоновец. – Минск, 1987. – 354 л.

⁵ Шевчук, И.И. Развитие исторической науки в БССР, 70-е гг. : дис. ... канд. ист. наук : 07.00.02 / И.И. Шевчук. – Минск, 1989. – 342 л.

⁶ Михнюк, В.Н. Историческая наука Белорусской ССР, 80-е годы / В.Н. Михнюк, П.Т. Петриков. – Минск : Наука и техника, 1987. – 120 с.

⁷ Корзенко, Г.В. Научные кадры Белоруссии: проблемы формирования и развития (1944–1990 гг.) : дис. ... д-ра ист. наук : 07.00.02 / Г.В. Корзенко. – Минск, 1996. – 222 л.

⁸ Докторские и кандидатские диссертации по историческим наукам БССР, 1944–1987 гг. : библиогр. указ. / Гос. б-ка БССР, Ин-т истории Акад. наук БССР ; сост. : В.Н. Михнюк, Л.Н. Новицкая. – 2-е изд., перераб. и доп. – Минск : [б. и.], 1988. – 126 с. ; Кандидатские диссертации, защищенные в Минском педагогическом институте имени А.М. Горького (1967–1977 гг.) : библиогр. указ. / Мин. гос. пед. ин-т ; сост. : В.В. Буткевич [и др.] ; отв. ред. Т.А. Шелег. – Минск : МПИ, 1978. – 57 с. ; Кандидатские диссертации, защищенные в Минском педагогическом институте имени А.М. Горького (1978–1985 гг.) : библиогр. указ. / Мин. гос. пед. ин-т ; сост. : Л.Н. Кузнецова [и др.]. – Минск : МПИ, 1986. – 35 с.

Г.М. Ліўшыца, П.З. Савачкіна, І.В. Царук, Я.Н. Мараша, Б.М. Фіха, Л.М. Шнеерсона⁹ і інш.

У 1990–2000-я гг. выйшлі артыкулы П.А. Шупляка, В.І. Мянкоўскага, С.М. Ходзіна, А.А. Яноўскага, У.В. Тугая¹⁰. Перыяд 60–80-х гг. мінулага стагоддзя для гістарычнай адукацыі і гістарычнай навукі разглядаецца аўтарамі як супярэчлівы. З аднаго боку, ён быў насычаны плённай і інтэнсіўнай дзейнасцю, калі павялічвалася прыём студэнтаў, уводзіліся новыя спецыяльнасці, пашыраліся міжрэспубліканскія і міжнародныя сувязі, складваліся гістарычныя школы, назапашваліся факультэцкія традыцыі. З іншага – адчуваўся моцны палітыка-ідэалагічны ўціск, што часта перашкаджала развіццю пазітыўных пачынанняў.

У дысертацыях Л.А. Маторавай, В.П. Вірскай¹¹ даецца крытычная ацэнка савецкай мадэлі падрыхтоўкі педагагічных кадраў гісторыкаў. Паказаны метадалагічная накіраванасць зместу вучэбнага працэсу, аб'ектыўныя абмежаванні ў вывучэнні гісторыі Беларусі, негатыўны ўплыў дагматызму і схаластыкі на грамадскую свядомасць і прафесійную дзейнасць настаўнікаў гісторыі.

На працягу апошніх гадоў на тэрыторыі Расійскай Федэрацыі былі абаронены дысертацыі А.Г. Цімафеевай, А.М. Церахава, К.А. Ушмаевай¹², якія прысвечаны развіццю гістарычнай адукацыі ў межах асобных рэгіёнаў Расіі. Пэўная абмежаванасць расійскіх даследаванняў не страчвае актуальнасці і для Беларусі па прычыне ўніфікаванай сістэмы падрыхтоўкі кадраў і адзіных патрабаванняў да спецыялістаў у СССР.

⁹ Игнатенко, А.П. Изучение проблем отечественной истории в Белорусском государственном университете / А.П. Игнатенко, И.В. Оржеховский, И.А. Литвиновский // Вопр. истории. – 1985. – № 12. – С. 12–28; Каменская, Н.В. Стан і задачы навуковых даследаванняў па гісторыі Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі ў Беларусі / Н.В. Каменская // Вес. Акад. навук БССР. Сер. грамад. навук. – 1979. – № 4. – С. 50–56; Лившиц, Г.М. Историческая наука в Белгосуниверситете / Г.М. Лившиц, Э.М. Загоруйский // Весн. Беларус. дзярж. ун-та. Сер. 3. : Гісторыя. Філасофія. Псіхалогія. Паліталогія. Эканоміка. Права. – 1978. – № 3. – С. 39–43; Савачкін, П.З. Гістарычнаму факультэту БДУ імя У.І. Леніна 40 год / П.З. Савачкін, А.П. Игнатенко // Весн. Беларус. дзярж. ун-та. Сер. 3. : Гісторыя. Філасофія. Псіхалогія. Паліталогія. Эканоміка. Права. – 1975. – № 1. – С. 78–81; Царук, Я.Н. Историческому факультету БГУ им. В.И. Ленина – 50 лет / Я.Н. Царук // Вопр. истории : межведомств. сб. / Мин. гос. пед. ин-т ; редкол. : В.М. Фомин (гл. ред.) [и др.]. – Минск, 1985. – Вып. 12. – С. 40–45; Фих, Б.М. Спецкурс «Основы исторического исследования» / Б.М. Фих, Я.Н. Мараш // История СССР. – 1977. – № 4. – С. 218–220; Шнеерсон, Л.М. Изучение проблем всеобщей истории в БГУ им. В.И. Ленина / Л.М. Шнеерсон, Д.Б. Мельцер, Н.А. Гусакова // Вопр. истории. – 1985. – № 12. – С. 28–40.

¹⁰ Шупляк, П.А. Гісторыя была і застаецца настаўніцкай жыцця (да 60-годдзя гістарычнага факультэта БДУ) / П.А. Шупляк // Беларус. гіст. часоп. – 1994. – № 1. – С. 3–9; Ходзін, С. Гістарычны факультэт у XXI ст. : сінтэз навукі, адукацыі, выхавання / С. Ходзін // Беларус. гіст. часоп. – 2004. – № 8. – С. 3–13; Тугая, У. Гістарычны факультэт : мінулае і сучаснасць / У. Тугая // Беларус. гіст. часоп. – 2002. – № 5. – С. 17–20.

¹¹ Маторова, Л.А. Развитие исторического образования в системе высшей школы Беларуси. 1944–1961 гг. : дис. ... канд. ист. наук : 07.00.02 / Л.А. Маторова. – Минск, 2002. – 114 л.; Вірская, Т.П. Формирование новой концепции истории Беларуси в системе средней общеобразовательной школы (1986–1990-е гг.) : дис. ... канд. ист. наук : 07.00.02 / Т.П. Вірская. – Минск, 2004. – 152.

¹² Тимофеева, Е.Г. Государственная политика в сфере общественного образования российской молодежи в 50-е – 90-е годы XX века : дис. ... д-ра ист. наук : 07.00.02 / Е.Г. Тимофеева. – Астрахань, 2004. – 500 л.; Терехов, А.Н. Становление и развитие высшего исторического образования на Южном Урале, 1934–1993 гг. : дис. ... канд. ист. наук : 07.00.02 / А.Н. Терехов. – Челябинск, 2003. – 222 л.

За апошнія дзесяцігоддзе выйшлі юбілейныя працы, матэрыялы канферэнцый, прысвечаныя станаўленню і развіццю гістарычнай адукацыі ў Беларускім дзяржаўным універсітэце, Беларускім дзяржаўным педагагічным універсітэце, Гродзенскім дзяржаўным універсітэце, Магілёўскім дзяржаўным універсітэце¹³. У іх адлюстраваны асноўныя этапы развіцця гістарычнай адукацыі і гістарычнай навукі, прыведзены абагульняльныя звесткі аб выпускніках гістарычнага профілю, разгледжаны вынікі навуковай і педагагічнай дзейнасці выкладчыцкіх кадраў гісторыкаў.

У раздзеле 1.2 “Аналіз крыніц” даследаваны і сістэматызаваны дзве групы крыніц. Да першай групы адносяцца афіцыйныя дакументы партыйных і дзяржаўных органаў улады СССР і БССР, якія апублікаваны ў зборніках «Коммунистическая партия Советского Союза в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК (1898–1986)», «Коммунистическая партия Белоруссии в резолюциях и решениях съездов и пленумов ЦК».

У зборніку «Бюллетень Министерства высшего и среднего специального образования СССР» друкаваліся загады, распараджэнні, інструктыўныя лісты галіновага міністэрства, якія больш падрабязна раскрывалі змест партыйна-дзяржаўнай палітыкі ў галіне адукацыі і навукі. У зборніку «Бюллетень высшей аттестационной комиссии при Совете Министров СССР» змешчаны дакументы, якія датычыліся розных аспектаў арганізацыі падрыхтоўкі і атэстацыі навуковых і навукова-педагагічных кадраў.

У статыстычных штогодніках ЦСУ «Народное хозяйство Белорусской ССР» прыведзены даныя аб колькасці настаўнікаў гісторыі і грамадазнаўства ў сярэдніх агульнаадукацыйных школах БССР, у тым ліку і працэнце асоб, што мелі вышэйшую адукацыю.

Другую групу крыніц склалі архіўныя дакументы, якія захоўваюцца ў Нацыянальным архіве Рэспублікі Беларусь і Дзяржаўных абласных архівах.

У працэсе вывучэння тэмы важнае значэнне мела азнаямленне са справамі фондаў Інстытута гісторыі партыі пры ЦК КПБ (ф. 4п), Міністэрства вышэйшай і сярэдняй спецыяльнай адукацыі БССР (ф. 1220), Міністэрства асветы БССР (ф. 42), БДУ (ф. 205), МДП (ф. 746).

Крыніцазнаўчую базу аб развіцці гістарычнай адукацыі ў рэгіянальных вышэйшых навучальных установах складаюць матэрыялы Дзяржаўных

¹³ Беларускі дзяржаўны універсітэт. Гістарычны факультэт : да 70-годдзя заснавання / Беларус. дзярж. ун-т; рэдкал. : С.М. Ходзін (адк. рэд.) [і інш.]. – Минск : БДУ, 2004. – 222 с.; Ковшаров, Н.Д. Исторический факультет БГПУ : возникновение и этапы развития : пособие / Н.Д. Ковшаров. – Минск : Белорус. гос. пед. ун-т, 2006. – 92 с.; Подготовка педагогических и научных кадров историков и развитие исторической науки в Беларуси : материалы респ. науч.-практ. конф., Гродно, 30 сент. 2004 г. / Гродн. гос. ун-т ; под ред. Е.А. Ровбы, А.Н. Нечухрина, И.П. Крени. – Гродно, 2005. – 404 с.; Гістарычны факультэт : да 75-годдзя з дня ўтварэння / Магілёўск. дзярж. ун-т; рэдкал. : У.В. Барысенка (адк. рэд.) [і інш.]. – Магілёў : МДУ, 2010. – 241 с.

абласных архіваў Гомельскай (ф. 1563), Гродзенскай (ф. 991) і Магілёўскай (ф. 927) абласцей.

У раздзеле 1.3 *“Метадалогія і метады даследавання”* вызначаюцца прынцыпы і метады, якія выкарыстаны ў працэсе даследавання. Пры выяўленні сутнасці аб’екта, яго канкрэтна-гістарычнай абумоўленасці аўтар абаліраўся на прынцыпы гістарызму і аб’ектўнасці. Прынцып каштоўнаскага падыходу дазваляў даць комплексную ацэнку стану гістарыяграфіі па тэме даследавання.

Метад аналізу дазваляў падзяліць прадмет даследавання на структурныя адзінкі, а з дапамогай сінтэзу стала магчымым аднавіць цэлае без уліку нетыповых і выпадковых элементаў у сістэме вышэйшай гістарычнай адукацыі. Пры дапамозе гісторыка-генетычнага метаду ўстаноўлена прычына, якая спарадзіла і вызначыла ўмовы далейшага развіцця вышэйшай гістарычнай адукацыі ў БССР. Гісторыка-параўнальны метады выкарыстаны пры супастаўленні савецкага вопыту падрыхтоўкі настаўніцкіх і навукова-педагагічных кадраў гісторыкаў розных гадоў. Гісторыка-тыпалагічны метады дазваляў выявіць структуру і спецыфіку ўстаноў, якія рэалізавалі вышэйшую гістарычную адукацыю. Гісторыка-сістэмны метады даў магчымасць даследаваць стан гістарычнай адукацыі ў вышэйшай школе ва ўзаемасувязі ўсіх яе кампанентаў: структуры, форм, зместу. Яго выкарыстанне садзейнічала вылучэнню гістарычнай адукацыі ў якасці элемента (падсістэмы) сістэмы вышэйшай адукацыі.

Глава 2 “Структура, формы і змест вышэйшай гістарычнай адукацыі ў БССР у 1960-х – першай палове 1980-х гг.” У раздзеле 2.1 *“Структура і формы вышэйшай гістарычнай адукацыі”* паказана развіццё структуры вышэйшай гістарычнай адукацыі, прыведзена характарыстыка колькаскага і якаскага стану настаўніцкіх кадраў гісторыкаў, якія працавалі ў сярэдніх агульнаадукацыйных школах рэспублікі. Вызначаны асаблівасці фарміравання студэнцкіх кадраў гісторыкаў: прыём на завочную форму навучання на льготнай аснове выпускнікоў настаўніцкіх інстытутаў, педагагічных вучылішчаў, асоб з вышэйшай непедагагічнай адукацыяй, прыцягненне ў ВНУ рабочай і сельскай моладзі і інш.

Паказваецца развіццё гістарычнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта як вядучага цэнтру па падрыхтоўцы гісторыкаў у БССР. Адлюстраваны асноўныя этапы развіцця факультэта, адкрыццё новых спецыяльнасцей, удасканаленне арганізацыйных форм навучання. Так, пры прыёме на аддзяленні філасофіі, палітэканоміі і гісторыі КПСС перавага надавалася членам і кандыдатам у члены КПСС, а таксама камсамольскім актывістам, якія мелі схільнасць да грамадска-палітычных навук. Ім выдаваліся рэкамендацыі абкамаў партыі, звольненым ў запас ваенаслужачым – рэкамендацыі палітддзелаў.

Існаванне спецыяльнасцей шырокага профілю прывяло да зніжэння якасці вышэйшай гістарычнай адукацыі. Прапановы навуковай і педагагічнай грамадскасці ажыццяўляць падрыхтоўку па асобнай спецыяльнасці «Гісторыя» былі задаволены. У выніку адбываецца рэарганізацыя факультэтаў, якія ажыццяўлялі падрыхтоўку настаўніцкіх кадраў гісторыкаў у педагагічных інстытутах.

Разглядаецца мэтазгоднасць адкрыцця спецыяльнасцей гістарычнага профілю. Звяртаецца ўвага на пытанні падрыхтоўкі новых для таго часу спецыялістаў: «Настаўнік гісторыі і замежнай мовы», «Настаўнік гісторыі, метадыст па выхавальчай рабоце», «Настаўнік гісторыі і савецкага права».

Раскрываюцца пытанні станаўлення гістарычнай адукацыі ў Гомельскім дзяржаўным універсітэце, які з 1969 г. пачаў ажыццяўляць падрыхтоўку спецыялістаў-гісторыкаў.

Прыводзяцца абагульняльныя даныя аб колькасці выпускнікоў-гісторыкаў пяці ВНУ БССР па формах навучання. Усяго ў сістэме вышэйшай школы рэспублікі з 1961 па 1985 г. было падрыхтавана 16 560 чалавек.

На працягу перыяду, які разглядаецца ў дысертацыі, палепшыўся якасны склад настаўнікаў гісторыі. Паменшыўся працэнт выпускнікоў настаўніцкіх інстытутаў, якія выкладалі гісторыю ў школе, і павялічылася ўдзельная вага асоб, якія атрымалі вышэйшую гістарычную адукацыю¹⁴.

У раздзеле 2.2 *“Прафесійная падрыхтоўка спецыялістаў-гісторыкаў”* раскрываецца змест вышэйшай гістарычнай адукацыі на падставе аналізу вучэбных планаў і іншых рэгулюючых дакументаў. Аўтарам прааналізавана структура курсаў грамадска-палітычных дысцыплін, якія з’яўляліся асновай фарміравання камуністычнага светапогляду студэнтаў-гісторыкаў. З сярэдзіны 1970-х гг. выкладанне курсаў грамадскіх навук ажыццяўлялася на працягу ўсяго перыяду навучання, да двух гадоў павялічыўся тэрмін вывучэння марксісцка-ленінскай філасофіі, ва ўсіх ВНУ краіны ўводзіўся Дзяржаўны экзамен па навуковым камунізме.

У арганізацыі вывучэння спецыяльных гістарычных курсаў новым стала выкладанне дапаможных гістарычных дысцыплін. Павялічыўся час на вывучэнне розных перыядаў айчыннай і сусветнай гісторыі. Курс гісторыі БССР вывучаўся за кошт гадзін, якія адводзіліся на гісторыю краю, вобласці, рэспублікі. Тым не менш ВНУ БССР не заўсёды эфектыўна выкарыстоўвалі дадзеныя для вывучэння айчыннай гісторыі магчымасці. Прагрэсіўным крокам стала выкладанне курса гістарыяграфіі гісторыі СССР і крыніцазнаўства гісторыі СССР. Разуменне метадалогіі гістарыяграфічнага аналізу і зварот да

¹⁴ Народное хозяйство Белорусской ССР в 1985 г. : стат. ежегодник / Центр стат. упр. БССР. – Минск : Беларусь, 1986. – 196 с.

першакрыніц садзейнічалі больш глыбокай і разнастайнай падрыхтоўцы спецыяліста. Гэта пашырала яго творчае мысленне і прафесійныя навыкі. На працягу 1960–1980-х гг. выказваліся прапановы аб мэтазгоднасці арганізацыі вывучэння гісторыі як адзінага сусветнага працэсу.

Змест вучэбных планаў па спецыяльнасці «Гісторыя» для ўніверсітэтаў і педагагічных інстытутаў паказвае, што істотных адрозненняў паміж імі не існавала. Змест прафесійнай падрыхтоўкі гісторыка ва ўмовах універсітэта і педагагічнага інстытута характарызаваўся тыповым пералікам вучэбных дысцыплін. Разам з тым педагагічныя інстытуты давалі магчымасць для больш якаснай псіхалага-педагагічнай падрыхтоўкі студэнтаў.

Увядзенне з канца 1970-х гг. кваліфікацыйных характарыстык стварала цэласную мадэль прафесійнай падрыхтоўкі спецыялістаў гістарычнага профілю ў сістэме вышэйшай школы.

Прынцып партыйнасці вызначаў стратэгію навучальнага працэсу і змест падрыхтоўкі спецыяліста ў вышэйшай школе. Вучэбны працэс на гістарычных факультэтах і аддзяленнях гісторыі ў ВНУ БССР быў падпарадкаваны задачам пабудовы камуністычнага грамадства. На працягу акрэсленага перыяду назіраецца ўзмацненне прапагандысцкай і агітацыйна-масавай работы сярод студэнцкай моладзі. Пытанні ідэалагічнай барацьбы Камуністычнай партыі, антырэлігійнай прапаганды знаходзілі адлюстраванне ў змесце вышэйшай гістарычнай адукацыі. Разам з тым палітыка-ідэалагічныя ўмовы, якія аказвалі моцны ўплыў на вышэйшую школу, не «адмянялі» грунтоўнай практычнай і тэарэтычнай падрыхтоўкі спецыялістаў гістарычнага профілю.

У раздзеле 2.3 «Навукова-даследчая работа студэнтаў» разгледжаны пытанні арганізацыі і зместу навукова-даследчай работы студэнтаў-гісторыкаў у вышэйшай школе БССР.

Характэрнай тэндэнцыяй з 1960-х гг. становілася больш цесная інтэграцыя адукацыі і навукі. Студэнты павінны былі авалодаць марксісцка-ленінскім навуковым метадам пазнання. Прадугледжвалася іх навучанне метадыцы і сродкам самастойнага вырашэння навуковых задач і навыкаў работы ў навуковых калектывах.

З сярэдзіны 1970-х гг. у педагагічных інстытутах і ўніверсітэтах уводзіліся новыя дысцыпліны, якія арыентавалі студэнтаў-гісторыкаў на навуковую дзейнасць з першага курса. На гістарычных факультэтах праводзілася значная работа па арганізацыі навукова-даследчай работы студэнтаў. Гэта датычылася дзейнасці навуковых гурткоў, ажыццяўлення грунтоўнай крэйзнаўчай работы, усталявання зваротнай сувязі паміж вышэйшай і сярэдняй школай у галіне «папулярызацыі» гістарычных ведаў, прыцягнення школьнікаў да даследчай работы пад кіраўніцтвам выкладчыкаў гісторыі ВНУ.

Глава 3 «Навукова-педагагічныя кадры сістэмы вышэйшай гістарычнай адукацыі» складаецца з двух раздзелаў. У раздзеле 3.1 «Арганізацыя падрыхтоўкі і атэстацыі навукова-педагагічных кадраў гісторыкаў» прааналізаваны працэс і вынікі падрыхтоўкі навукова-педагагічных кадраў гісторыкаў праз аспірантуру і саіскальніцтва, прадастаўленне творчых адпачынкаў, увядзенне стажыровак для выкладчыкаў. Паказана, што аспірантура з'яўлялася асноўнай крыніцай сістэматычнага папаўнення ВНУ рэспублікі навукова-педагагічнымі кадрамі. Яе развіццё характарызаваўся перш за ўсё павелічэннем колькасці цэнтраў, якія ажыццяўлялі падрыхтоўку аспірантаў па розных гістарычных спецыяльнасцях. ВНУ давалася права кожны год пакідаць сабе лепшых выпускнікоў з перспектывай іх навуковага росту. У аспірантуру маглі прымацца маладыя спецыялісты, якія праявілі схільнасць да навукова-даследчай работы, непасрэдна пасля заканчэння вучобы па рэкамендацыі саветаў вышэйшых навучальных устаноў.

Аспірантура па гістарычных і гісторыка-партыйных спецыяльнасцях функцыянавала ў тых вышэйшых навучальных установах, якія ажыццяўлялі падрыхтоўку настаўніцкіх і выкладчыцкіх кадраў гісторыкаў: Беларускім дзяржаўным універсітэце, Мінскім педінстытуце, Гродзенскім педінстытуце і Гомельскім універсітэце.

Рэфармаванне сістэмы падрыхтоўкі і атэстацыі навукова-педагагічных кадраў у сярэдзіне 1970-х гг. павысіла якасць даследчых работ. Былі сфармуляваны прынцыповыя патрабаванні да даследаванняў у галіне гісторыі, якія не страцілі сваёй актуальнасці і па сённяшні дзень. У якасці крытэрыяў навізны дысертацыйных даследаванняў указвалася на атрыманне раней не вядомых навуцы тэарэтычных і эмпірычных высноў, на выяўленне і абгрунтаванне буйной навуковай праблемы, узбагачэнне метадалогіі гістарычных даследаванняў у дачыненні да распрацоўкі канкрэтных праблем гістарычнай навукі. У якасці крытэрыяў навуковай значнасці для доктарскай дысертацыі прапановалася вырашэнне буйной навуковай праблемы гістарычнай навукі, актуальнай для прырашчэння гістарычных ведаў. Для кандыдацкіх дысертацый у галіне гісторыі крытэрыем значнасці выступала атрыманне навуковых вынікаў, якія мелі істотнае значэнне для дадзенай спецыяльнасці.

Адлюстравана станоўчая дынаміка абароны кандыдацкіх і доктарскіх дысертацый па гісторыі. Паказана асаблівасць падрыхтоўкі дактароў гістарычных навук ва ўмовах адсутнасці дактарантуры.

У раздзеле 3.2 «Павышэнне прафесійнага ўзроўню навукова-педагагічных кадраў гісторыкаў» разглядаецца развіццё гістарычнай навукі ў ВНУ БССР у рэчышчы акрэсленых КПСС і КПБ задач.

Паказваецца ўклад прафесарска-выкладчыцкага складу кафедраў гістарычнага факультэта БДУ ў распрацоўку праблем айчынай і ўсеагульнай гісторыі, фарміраванне беларускай навуковай школы арыенталістыкі, антыказнаўства, медыявістыкі, міжнародных стасункаў, гісторыі славянскіх народаў пад кіраўніцтвам Л.С. Абэцэдарскага, В.У. Чапко, П.З. Савачкіна, І.В. Царук, У.Н. Сідарцова, Э.М. Загарульскага, Ф.М. Нячая, Г.М. Ліўшыца, Л.М. Шнеерсона і інш.

Разледжаны асобныя аспекты развіцця гістарычнай навукі ў педагагічных інстытутах і ўніверсітэтах БССР, асноўныя кірункі навуковай дзейнасці А.П. П'янкова, Н.В. Каменскай, М.К. Сакалова, В.М. Фаміна, Я.Н. Мараша, Б.М. Фіха і інш.

Даказваецца, што ў 1960-х гг. – першай палове 1980-х гг. універсітэты і педагагічныя інстытуты ўнеслі істотны ўклад ва ўмацаванне кадровага патэнцыялу гістарычнай навукі і развіццё гістарычнай адукацыі. Прафесійная дзейнасць навукова-педагагічных кадрў гісторыкаў у вышэйшай школе БССР ажыццяўлялася ў рэчышчы акрэсленых Камуністычнай партыяй і савецкім урадам задач. Нягледзячы на фармалізм у рабоце, метадалагічную абмежаванасць, пільны ідэалагічны кантроль, навуковая і педагагічная дзейнасць кафедраў гісторыі развівалася інтэнсіўна і мела станоўчую дынаміку. Гэта пацвярджаецца данымі аб структуры, колькасці і якасці складзе гістарычных кафедраў ВУ ВУ БССР.

Узмацнялася ўзаемадзеянне паміж калектывамі кафедраў, развівалася арганізацыйнае і творчае супрацоўніцтва навукова-педагагічных і навуковых кадрў гісторыкаў, дзейнічала сістэма планавання і каардынацыі навукова-даследчай працы.

ЗАКЛЮЧЭННЕ

Асноўныя навуковыя вынікі дысертацыі

1. У 1961–1985 гг. у вышэйшай школе БССР складалася ўстойлівая структура і формы прафесійнай падрыхтоўкі гісторыкаў. Паявіліся колькасць цэнтраў, што ажыццяўлялі выпуск спецыялістаў названага профілю. Калі ў пачатку 1960-х гг. БДУ выступаў у якасці адзінага ўніверсітэта, які забяспечваў педагагічныя і навуковыя ўстановы рэспублікі спецыялістамі-гісторыкамі, то з 1969 г. падрыхтоўку па спецыяльнасці «Гісторыя» ажыццяўлялі таксама Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт, з 1978 г. – Гродзенскі дзяржаўны ўніверсітэт.

Дадатковае развіццё атрымала практыка падрыхтоўкі гісторыкаў па здвоеных спецыяльнасцях. Пасля спынення прыёму на гісторыка-філалагічныя і гісторыка-геаграфічную спецыяльнасці, педагагічныя інстытуты ў пачатку

1960-х гг. перайшлі на чатырохгадовы тэрмін навучання па адной спецыяльнасці «Гісторыя». З другой паловы 1960-х гг. у педагагічных інстытутах асноўная спецыяльнасць «Гісторыя» дапаўняецца дадатковымі: «Педагагіка», «Замежная мова», «Савецкае права». Уключэнне ў вучэбныя планы сярэдняй школы курса грамадазнаўства ў пачатку 1960-х гг. абумовіла змяненні ў кваліфікацыі выпускніка гістарычнага профілю.

Усяго з 1961 па 1985 г. ВУ рэспублікі было падрыхтавана 16 560 спецыялістаў-гісторыкаў. З іх на дзённым адзяленні – 6412 чал., завочным – 9144 чал., вячэрнім – 1004 чал. З агульнай колькасці выпускнікоў гістарычнага профілю на БДУ прыходзілася 5900 чал.; МДП – 4338 чал.; МагДП – 2897 чал.; ГрДП-ГрДУ – 2421 чал.; ГДУ – 1004 чал. На фоне станоўчай дынамікі выпуску спецыялістаў гістарычнага профілю колькасць настаўнікаў гісторыі і грамадазнаўства ў сярэдніх агульнаадукацыйных школах у цэлым заставалася стабільнай. Калі ў пачатку 1961/62 навучальнага года ў сярэдніх агульнаадукацыйных школах працавала 5,6 тыс. настаўнікаў гісторыі, то ў 1985/86 – 6,0 тыс. настаўнікаў гісторыі і грамадазнаўства. Гэта было абумоўлена тым, што многія выпускнікі гістарычных факультэтаў не працавалі па спецыяльнасці. Характэрнай асаблівасцю савецкай партыйна-дзяржаўнай палітыкі ў дачыненні да вышэйшай школы, у тым ліку і ў галіне падрыхтоўкі спецыялістаў-гісторыкаў у 1960-х – першай палове 1980-х гг., з'явілася скаардынаваная дзейнасць КПСС-КПБ, саюзных і рэспубліканскіх міністэрстваў вышэйшай і сярэдняй спецыяльнай адукацыі, міністэрстваў асветы. Тыповасць рэгулюючых дакументаў пацвярджалася арганізацыйнай адукацыйнага працэсу па прынцыпе адзінства [2; 3; 4; 5; 9; 15; 17; 18].

2. Сацыяльна-палітычныя ўмовы, у якіх развівалася вышэйшая школа, істотна ўплывалі на змест гістарычнай адукацыі. Гістарычны працэс разглядаўся аднабакова, што абумоўлівалася жорсткай дзейнасцю грамадскіх законаў. Выключаліся ўяўленні аб яго шматварыянтнасці і альтэрнатыўнасці. Пры разглядзе гістарычных падзей дапускаліся выключна матэрыялістычны і партыйна-класавы падыходы, што абмяжоўвала аб'ектыўнасць іх вывучэння.

Аналіз вучэбных планаў дазволіў вызначыць стратэгію вучэбнага працэсу і змест прафесійнай падрыхтоўкі спецыяліста-гісторыка ў вышэйшай школе. Партыйная ўстаноўка на глыбокае веданне марксісцка-ленінскай тэорыі грамадскага развіцця, вывучэнне грамадска-палітычных дысцыплін на працягу ўсяго перыяду навучання значна ўзмацнілі грамадазнаўчую падрыхтоўку спецыяліста-гісторыка. Вучэбныя планы з'яўляліся кансерватыўнымі з пункту гледжання складу грамадска-палітычных дысцыплін. Значнае месца займалі пытанні ідэалагічнай барацьбы Камуністычнай партыі і антырэлігійнай прапаганды, якія знаходзілі адлюстраванне ў змесце вышэйшай гістарычнай адукацыі.

Метадалагічны базіс у падрыхтоўцы спецыяліста-гісторыка складалі наступныя дысцыпліны: марксісцка-ленінская філасофія, гісторыя КПСС, палітычная эканомія, навуковы камунізм. У многіх выпадках пры вывучэнні грамадска-палітычных дысцыплін і курсаў гісторыі матэрыял дубліраваўся. Асабліва гэта датычылася курсаў гісторыі СССР і гісторыі КПСС.

Больш грунтоўнай стала спецыяльная і псіхалага-педагагічная падрыхтоўка выпускнікоў-гісторыкаў. Гэтаму спрыяла ўвядзенне курсаў гістарыяграфіі і крыніцазнаўства, павышэнне ўдзельнай вагі педагагічнай і краязнаўчай практыкі ў працэсе падрыхтоўкі спецыялістаў гістарычнага профілю.

Мадэль падрыхтоўкі спецыяліста-гісторыка ў вышэйшай школе БССР прадугледжвала, акрамя набывання прафесійных навыкаў, веданне методыкі арганізацыі партыйнай, камсамольскай і прафсаюзнай работы. Спецыяліст-гісторык лічыўся прапагандыстам і правадніком палітыкі партыі. Кваліфікацыйныя дакументы патрабавалі ад яго валодання шырокім дыяпазінам навыкаў вучэбнай, выхаваўчай, грамадска-палітычнай дзейнасці.

Станоўчым рашэннем партыйных і дзяржаўных органаў улады СССР стала арганізацыя вывучэння гісторыі саюзнай рэспублікі. Саюзным рэспублікам давалася права самім вызначаць, якім чынам арганізаваць вучэбны працэс. Такое рашэнне адкрывала магчымасці для стварэння падручнікаў і вучэбных дапаможнікаў па гісторыі Беларусі.

Такім чынам, у 1960-х – першай палове 1980-х гг. адбываецца развіццё прафесійнай падрыхтоўкі спецыяліста-гісторыка, хаця прынцыпы пабудовы і змест вышэйшай гістарычнай адукацыі кардынальна не мяняюцца. Да сярэдзіны 1980-х гг. поўнаасцю аформіліся дзяржаўныя падыходы комплекснага камуністычнага выхавання студэнтаў ВНУ на ўсё перыяд іх навучання [2; 3; 4; 5; 6; 10; 11; 12; 13].

3. Развіццё навукова-даследчай работы студэнтаў ВНУ з'яўлялася актуальным напрамкам партыйна-дзяржаўнай палітыкі ў вышэйшай школе. Арганізацыя навукова-даследчай работы рэгулявалася адпаведнай нарматыўнай базай, што дазволіла ахапіць ёю большую частку студэнтаў-гісторыкаў ВНУ БССР. Станоўчым было ўключэнне навукова-даследчай работы ў вучэбна-выхаваўчы працэс. Пазашкольна-дыфорныя формы НДРС спалучаліся з правядзеннем спецсемінараў, спецкурсаў, педагагічнай практыкай, выкананнем курсавых і дыпломных праектаў. Важнае месца ў сістэме гэтай работы належала курсу «Асновы методыкі навуковага даследавання па спецыяльнасці», які ўводзіў студэнтаў у лабараторыю навуковай творчасці, знаёміў з сучаснымі метадамі даследавання, фарміраваў культуру даследчыка.

Удасканаленне форм навукова-даследчай работы студэнтаў дазволіла павысіць яе выніковасць. Нягледзячы на асобныя праблемы ў забеспячэнні

гістарычных кафедраў вучэбна-метадычнай і навуковай літаратурай па айчынай і сусветнай гісторыі, на гістарычных факультэтах праводзілася значная работа па арганізацыі навукова-даследчай работы студэнтаў. Гэта праяўлялася ў дзейнасці навуковых гурткоў, рознабаковай краязнаўчай рабоце, археалагічных даследаваннях, усталяванні зваротнай сувязі паміж вышэйшай і сярэдняй школай у галіне «папулярызацыі» гістарычных ведаў, прыцягненні школьнікаў да даследчай работы пад кіраўніцтвам выкладчыкаў гісторыі ВНУ. Былі дасягнуты значныя поспехі ў арганізацыі вывучэння гістарычнай спадчыны беларускага народа, падрыхтоўцы да будучай педагагічнай і навуковай дзейнасці спецыялістаў гістарычнага профілю. На пачатку 1980-х гг. навукова-даследчай работай было ахопена 92,3 % студэнтаў дзённай формы навучання.

Такім чынам, развіццё НДРС у галіне гісторыі вырашала дзве задачы: узмацняла прафесійную падрыхтоўку спецыяліста і ўдасканаліла сістэму падрыхтоўкі навукова-педагагічных кадраў на этапе адбору кандыдатаў для паступлення ў аспірантуру ці замацавання ў якасці саіскальнікаў [4; 19].

4. Удасканаленне сістэмы падрыхтоўкі навукова-педагагічных кадраў гісторыкаў ажыццяўлялася ў цеснай сувязі з развіццём грамадскіх навук, пашырэннем іх сацыяльных функцый. У гэтым працэсе важную ролю адыгрывалі пастановы партыі і ўрада, якія вызначалі магістральныя задачы ў галіне падрыхтоўкі і прафесійнай дзейнасці кадраў вышэйшай навуковай кваліфікацыі. Змяненні ў сістэме падрыхтоўкі і атэстацыі навуковых і навукова-педагагічных кадраў у сярэдзіне 1970-х гг. павысілі патрабаванні да саіскальнікаў вучоных ступеняў. Была сфарміравана сетка спецыялізаваных саветаў па абароне дысертацый, якая дзейнічала да канца савецкага перыяду. Такім чынам, быў умацаваны кадравы патэнцыял розных галін навук, створаны падмурак для развіцця сучаснай сістэмы атэстацыі навуковых і навукова-педагагічных кадраў.

У акрэслены перыяд існавалі такія формы падрыхтоўкі навукова-педагагічных кадраў гісторыкаў, як дзённая і завочная аспірантура, саіскальніцтва. Практыкавалася прадастаўленне творчых адпачынкаў, падрыхтоўка стажораў-выкладчыкаў. Развіццё аспірантуры характарызавалася павелічэннем колькасці навучальных устаноў, якія ажыццяўлялі падрыхтоўку аспірантаў па розных гістарычных спецыяльнасцях. Аспірантура па гістарычных і гісторыка-партыйных спецыяльнасцях дзейнічала ў тых вышэйшых навучальных установах, якія ажыццяўлялі падрыхтоўку настаўніцкіх і выкладчыцкіх кадраў гісторыкаў – Беларускім дзяржаўным універсітэце, Мінскім педінстытуце, Гродзенскім педінстытуце і Гомельскім універсітэце. Саіскальнікі вучонай ступені мелі магчымасць атрымоўваць навуковае кіраўніцтва ў буйных навуковых цэнтрах СССР. На працягу 1960-х –

першай паловы 1980-х гг. павялічыўся выпуск аспірантаў па гістарычных спецыяльнасцях у ВНУ БССР: у 1961 г. – 3 чал., у 1965 г. – 9 чал., у 1970 г. – 13 чал., у 1980 г. – 21 чал., у 1985 – 24 чал. Разам з тым існавала праблема тэрміну абароны. У 1961 г. ніводзін з выпускнікоў аспірантуры не абараніўся ў тэрмін. У 1970 г. у год заканчэння аспірантуры абараніліся 3 чал., у 1980 г. – 3 чал., у 1985 г. – 4 чал.

Дактарантура як форма падрыхтоўкі навукова-педагагічных кадрў гісторыкаў адсутнічала. Спецыялізаваныя саветы па абароне доктарскіх дысертацый у галіне гісторыі ў сістэме вышэйшай школы функцыянавалі толькі пры БДУ. З 1961 па 1979 г. у іх было абаронена 25 доктарскіх дысертацый па розных гістарычных спецыяльнасцях.

З 1961 па 1985 г. у БДУ па гісторыі КПСС-КПБ, гісторыі СССР, усеагульнай гісторыі, журналістыцы было абаронена 280 кандыдацкіх дысертацый. У МДП кандыдацкія дысертацыі па гісторыі КПСС-КПБ і гісторыі СССР абаранілі 35 чал. [1; 6; 8; 9; 11].

5. Развіццё прафесійнай дзейнасці навукова-педагагічных кадрў гісторыкаў у вышэйшай школе БССР ажыццяўлялася ва ўмовах моцнага ідэалагічнага кантролю і метадалагічнай абмежаванасці.

Нягледзячы на абстрактнасць многіх задач, якія ставіліся саюзным і рэспубліканскім партыйным і дзяржаўным кіраўніцтвам у галіне вышэйшай адукацыі, грамадскіх і гуманітарных навук, прафесійная дзейнасць навукова-педагагічных кадрў гісторыкаў у 1960-х – першай палове 1980-х гг. развівалася плённа і інтэнсіўна. Гэтаму садзейнічала ўмацаванне кадравага патэнцыялу прафесарска-выкладчыцкага складу гісторыкаў. У пачатку 1960-х гг. на 8 спецыяльных кафедрах гісторыі ВНУ БССР навуковую і педагагічную дзейнасць ажыццяўлялі 46 выкладчыкаў, з іх 2 дактары навук, прафесары, 26 кандыдатаў навук, дацэнтаў. У сярэдзіне 1980-х гг. на 15 кафедрах гісторыі працавалі 140 выкладчыкаў, з іх 10 дактароў навук, прафесараў, 89 кандыдатаў навук, дацэнтаў. Так, колькасць прафесарска-выкладчыцкага складу спецыяльных кафедраў гісторыі ў ВНУ БССР за адзначаны перыяд павялічылася ў 3 разы, а колькасць выкладчыкаў з навуковымі ступенямі і званнямі ўзрасла з 60,9 % да 70,7 %.

Удасканальвалася арганізацыйнае і творчае супрацоўніцтва навукова-педагагічных і навуковых кадрў гісторыкаў. Гістарычная адукацыя і гістарычная навука развіваліся не ізалявана, а ўяўлялі сабой цэласную сістэму. Быў пераадолены «рэгіяналізм» у даследаваннях, гісторыкі ВНУ ў большай ступені прыцягваліся да распрацоўкі комплексных тэм. На падставе колькаснага і якаснага росту прафесарска-выкладчыцкага складу адбылася рэарганізацыя кафедраў гісторыі СССР і БССР і ўсеагульнай гісторыі.

У 1960-х – першай палове 1980-х гг. актывізавалася каардынацыя навукова-даследчай дзейнасці вучоных-гісторыкаў, што знайшло адлюстраванне ў рабоце каардынацыйных саветаў па гістарычных і гісторыка-партыйных спецыяльнасцях.

Зыходзячы з прынцыпу партыйна-класавага падыходу, прадметам даследаванняў навукоўцаў з'яўляліся гісторыя КПСС, матэрыяльная вытворчасць, класавая барацьба, гісторыя рабочага класа і сялянства і г.д. Разам з тым уплыў рэлігіі на духоўнае жыццё людзей, ментальнасць, гісторыя паўсядзённасці, такіх пануючых класаў, як дваранства, буржуазія, а таксама духавенства, не былі аб'ектамі вывучэння беларускіх гісторыкаў [7; 8; 14; 16].

Рэкамендацыі па практычным выкарыстанні вынікаў

Тэарэтычныя палажэнні і вывады даследавання могуць быць выкарыстаны пры распрацоўцы канцэпцыі гістарычнай адукацыі ў Рэспубліцы Беларусь, для ўдасканалення структуры, форм і зместу падрыхтоўкі спецыялістаў гуманітарнага профілю. Вынікі дадзенай работы могуць быць запатрабаваны пры падрыхтоўцы комплексных навуковых даследаванняў па гісторыі вышэйшай адукацыі ў Беларусі, напісанні праграм спекурсаў і спецсемінараў, прац па гісторыі асобных ВНУ рэспублікі.

Спіс публікацый саіскальніка

Артыкулы ў навуковых часопісах

1. Мацюш, П.А. Навуковыя і навукова-педагагічныя кадры гісторыкаў Беларусі: дынаміка колькаснага росту ў 60-я – пачатку 70-х гг. ХХ ст. / П.А. Мацюш // Вес. Беларус. дзярж. пед. ун-та. Сер. 2, Гісторыя. Філасофія. Паліталогія. Сацыялогія. Эканоміка. Культуралогія. – 2004. – № 2. – С. 14–16.

2. Мацюш, П.А. Гістарычная адукацыя ў вышэйшай і сярэдняй школе БССР: гістарыяграфія і крыніцы / П.А. Мацюш // Вес. Беларус. дзярж. пед. ун-та. Сер. 2, Гісторыя. Філасофія. Паліталогія. Сацыялогія. Эканоміка. Культуралогія. – 2005. – № 4. – С. 21–23.

3. Мацюш, П.А. Да пытання аб развіцці гістарычнай адукацыі ў вышэйшай і сярэдняй школе БССР (1959–1975 гг.) / П.А. Мацюш // Гісторыя: праблемы выкладання. – 2005. – № 6. – С. 45–48.

4. Мацюш, П.А. Развіццё вышэйшай гістарычнай адукацыі ў БССР (1960-я – першая палова 1980-х гг.): аналіз структуры і зместу / П.А. Мацюш // Вес. Беларус. дзярж. пед. ун-та. Сер. 2, Гісторыя. Філасофія. Паліталогія. Сацыялогія. Эканоміка. Культуралогія. – 2012. – № 4. – С. 42–46.

Артыкулы ў зборніках навуковых прац

5. Матюш, П.А. Опыт профильной подготовки историков в педагогических институтах Беларуси в 60-е – начале 70-х гг. XX в. / П.А. Матюш // Айчынная і сусветная гісторыя: сучасныя погляды і метады даследавання : зб. навук. арт. / Беларус. дзярж. пед. ун-т ; рэдкал.: М.М. Забаўскі [і інш.]. – Мінск, 2004. – С. 258–261.

6. Матюш, П.А. Подготовка кадров для высшего исторического образования и исторической науки в 60-е гг. в БССР / П.А. Матюш // Навуковы дэбют : зб. навук. арт. / Беларус. дзярж. пед. ун-т; рэдкал.: І.І. Цыркун [і інш.]. – Мінск, 2004. – С. 25–26.

7. Матюш, П.А. Сацыяльна-палітычныя ўмовы развіцця гістарычнай навукі і гістарычнай адукацыі ў Беларусі ў 60-я – 70-я гг. XX ст. / П. Матюш // Sprawy Wschodnie. – Poznań, 2005. – № 1. – С. 53–58.

Матэрыялы навуковых канферэнцый

8. Матюш, П.А. Научно-педагогические кадры высшего исторического образования в 60-е – 70-е гг. в БССР: историографический обзор / П.А. Матюш // Славянскі свет: мінулае і сучаснасць : матэрыялы Рэсп. навук. канф., Мінск, 26 сак. 2004 г. : у 3 ч. / Беларус. дзярж. пед. ун-т ; рэдкал.: А.П. Жытко (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск, 2004. – Ч. 2. – С. 225–230.

9. Матюш, П.А. Падрыхтоўка кадраў для сістэмы вышэйшай гістарычнай адукацыі і гістарычнай навукі ў Беларусі ў 60-я – пачатку 70-х гг. XX ст. / П.А. Матюш // Подготовка педагогических и научных кадров историков и развитие исторической науки в Беларуси : материалы респ. науч.-практ. конф., Гродно, 30 сент. 2004 г. / Гродн. гос. ун-т ; под ред. Е.А. Ровбы, А.Н. Нечухрина, И.П. Крени. – Гродно, 2004. – С. 49–52.

10. Матюш, П.А. Спецыяльная і грамадазнаўчая падрыхтоўка студэнтаў-гісторыкаў у сістэме ўніверсітэцкай адукацыі Беларусі (1960-я – першая палова 1980-х гг.) / П.А. Матюш // Европа: актуальныя праблемы этнокультуры : материалы III междунар. науч.-теорет. конф., Минск, 28 апр. 2010 г. / Беларус. гос. пед. ун-т ; редкол.: В.В. Тугай (отв. ред.) [и др.]. – Минск, 2010. – С. 51–53.

11. Матюш, П.А. Адлюстраванне савецкай дзяржаўнай палітыкі ў галіне вышэйшай гістарычнай адукацыі ў беларускіх і расійскіх даследаваннях / П.А. Матюш // Трансформация образования и мировоззрения в современном мире : материалы междунар. науч. конф., Минск, 22 окт. 2010 г. / Беларус. гос. пед. ун-т ; редкол.: В.В. Бущик (отв. ред.) [и др.]. – Минск, 2011. – С. 132–135.

12. Матюш, П.А. Некоторые аспекты подготовки учителя истории и права в условиях педагогического института в Беларуси (конец 1970-х гг. – начало 1980-х гг.) / П.А. Матюш // Актуальные проблемы гуманитарных наук :

материалы I междунар. науч. конф. магистрантов, посвященная 88-летию со дня рождения общенац. лидера Г. Алиева, 26–27 апр. 2011 г. / Бакин. славян. ин-т. – Баку, 2011. – С. 301–302.

13. Матюш, П.А. Социогуманитарные дисциплины как основа формирования мировоззрения специалистов-историков в системе высшей школы Беларуси (1960-е – первая половина 1980-х гг.) / П.А. Матюш // Azərbaycanşünaslığın aktual problemləri : II Beynəlxalq elmi konfrans materialları., Bakı, Gəncə, 4–7 may 2011 il : Ümummilli Lider Heydər Əliyevin anadan olmasının 88-ci ildönümünə həsr olunmuş / Bakı Slavyan Universiteti ; təşkilat komitəsi: K.M. Abdullayev [et al.]. – Bakı ; Gəncə, 2011. – Hissə 2. – S. 35–43.

14. Матюш, П.А. Сацыяльна-палітычныя ўмовы развіцця вышэйшай гістарычнай адукацыі ў Беларусі ў 1960-я – першай палове 1980-х гг. / П.А. Матюш // Образование и наука в Беларуси: актуальные проблемы и перспективы развития в XXI веке : сб. науч. ст. : [материалы докл. IV науч.-практ. конф. молодых ученых БГПУ, Минск, 20 мая 2011 г.] / Беларус. гос. пед. ун-т ; редкол.: В.В. Бущик (отв. ред.) [и др.]. – Минск, 2011. – С. 202–205.

15. Матюш, П.А. Метадалогія даследавання тэмы дзяржаўнай палітыкі ў галіне гістарычнай адукацыі ў вышэйшай школе Беларусі (1960-я – першая палова 1980-х гг.) / П.А. Матюш // Европа: актуальные проблемы этнокультуры : материалы IV междунар. науч.-теорет. конф., Минск, 23 июня 2011 г. / Беларус. гос. пед. ун-т ; редкол.: В.В. Тугай (отв. ред.) [и др.]. – Минск, 2011. – С. 228–229.

16. Матюш, П.А. Вывучэнне гісторыі Беларусі ў кантэксце задач гісторыка-партыйнай навукі (1960-я – першая палова 1980-х гг.) / П.А. Матюш // Педагогическое образование в условиях трансформационных процессов: методология, теория, практика : материалы V междунар. науч.-практ. конф., Минск, 20 окт. 2011 г. / Беларус. гос. пед. ун-т ; под науч. ред. А.В. Торховой, З.С. Курбыко. – Минск, 2012. – С. 197–198.

17. Матюш, П.А. Государственная политика в области исторического образования в высшей школе Беларуси (1960-е – 1980-е гг.): общая характеристика опубликованных и архивных источников / П.А. Матюш // Соцыяльна-эканомічны аспекты реструктурызацыі рэгіянальнай эканомікі : материалы міжнар. науч.-практ. конф., Вінниця, 1–2 груд. 2011 г. : в 2 т. / Він. фін.-экон. ун-т ; упоряд.: С.Л. Яблочников. – Вінниця, 2011. – Т. 1. – С. 169–171.

18. Матюш, П.А. Структура, формы і змест вышэйшай гістарычнай адукацыі ў БССР (1960-я – п.п. 1980-х гг.): метадалогія і метады даследавання / П.А. Матюш // Педагогическое образование в условиях трансформационных процессов: международное сотрудничество и интеграция : материалы VI междунар. науч.-практ. конф., Минск, 24 окт. 2012 г. / Беларус. гос. пед. ун-т ; под науч. ред. А.В. Торховой, З.С. Курбыко. – Минск, 2012. – С. 61–62.

19. Матюш, П.А. Организация научно-исследовательской работы студентов-историков в вузах БССР (1960-е – первая половина 1980-х гг.) / П.А. Матюш // Соціально-економічні аспекти реструктуризації регіональної економіки : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., Вінниця, 6–7 груд. 2012 г. : в 2 т. / Він. фін.-екон. ун-т ; упоряд.: С.Л. Яблочніков. – Вінниця, 2012. – Т. 1. – С. 204–207.

РЭЗІЮМЭ

Мацюш Павел Аркадзьевіч

Развіццё вышэйшай гістарычнай адукацыі ў БССР (1961–1985 гг.)

Ключавыя словы: вышэйшая адукацыя, прафесійная падрыхтоўка, наменклатура спецыяльнасцей, вучэбны план, навукова-даследчая работа, кваліфікацыйная характарыстыка, партыйна-дзяржаўная палітыка, аспірантура, саіскальніцтва, атэстацыя, навукова-педагагічная дзейнасць, каардынацыя.

Мэта даследавання: раскрыццё сутнасных змяненняў і асаблівасцей у вышэйшай гістарычнай адукацыі ў БССР у 1960-х – першай палове 1980-х гг.

Метады даследавання. Дысертацыйнае даследаванне грунтуецца на прынцыпах гістарызму, аб'ектыўнасці, каштоўнаснага падыходу. У працэсе даследавання былі выкарыстаны агульнанавуковыя (аналіз, сінтэз, індукцыя, дэдукцыя) і спецыяльна-гістарычныя метады (гісторыка-генетычны, гісторыка-параўнальны, гісторыка-тыпалагічны, гісторыка-сістэмны).

Атрыманыя вынікі і іх навізна. Вызначаны стан гісторыяграфічных ведаў і рэпрэзентатыўнасці крыніц па тэме даследавання. Прааналізаваны пытанні структуры, формаў і зместу прафесійнай падрыхтоўкі спецыялістаў-гісторыкаў у вышэйшай школе БССР, прыведзены комплексныя звесткі аб студэнтах і выпускніках гістарычнага профілю, даследавана сістэма падрыхтоўкі і прафесійнай дзейнасці навукова-педагагічных кадраў гісторыкаў, адлюстравана дынаміка колькаснага і якаснага складу кафедраў гісторыі ВНУ БССР. Упершыню была створана цэласная гістарычная рэканструкцыя прадмета даследавання.

Рэкамендацыі па выкарыстанні. Матэрыялы дысертацыі могуць быць выкарыстаны ў гісторыяграфічных аглядах навуковых прац па гісторыі адукацыі, пры падрыхтоўцы комплексных прац па гісторыі вышэйшай адукацыі Беларусі XX ст., гісторыі асобных ВНУ, у вучэбным працэсе пры складанні спецкурсаў і спецсемінараў па гісторыі адукацыі і навукі Беларусі.

Галіна выкарыстання: гісторыяграфія, гісторыя вышэйшай адукацыі, гісторыя навукі.

РЕЗЮМЕ

Матюш Павел Аркадьевич

Развитие высшего исторического образования в БССР (1961–1985 гг.)

Ключевые слова: высшее образование, профессиональная подготовка, номенклатура специальностей, учебный план, научно-исследовательская работа, квалификационная характеристика, партийно-государственная политика, аспирантура, соискательство, аттестация, научно-педагогическая деятельность, координация.

Цель исследования: раскрытие сущностных изменений и особенностей в высшем историческом образовании в БССР в 1960-х – первой половине 1980-х гг.

Методы исследования. Диссертационное исследование основывается на принципах историзма, объективности, ценностного подхода. В процессе исследования были использованы общенаучные (анализ, синтез, индукция, дедукция) и специально-исторические методы (историко-генетический, историко-сравнительный, историко-типологический, историко-системный).

Полученные результаты и их новизна. Определенно состояние историографических знаний и репрезентативности источников по теме исследования. Проанализированы вопросы структуры, форм и содержания профессиональной подготовки специалистов-историков в высшей школе БССР, приведены комплексные сведения о студентах и выпускниках исторического профиля, исследована система подготовки и профессиональной деятельности научно-педагогических кадров историков, отражена динамика количественного и качественного состава кафедр истории вузов БССР. Впервые была создана целостная историческая реконструкция предмета исследования.

Рекомендации по использованию. Материалы диссертации могут быть использованы в историографических обзорах научных работ по истории образования, при подготовке комплексных работ по истории высшего образования Беларуси XX в., истории отдельных вузов, в учебном процессе при составлении спецкурсов и спецсеминаров по истории образования и науки Беларуси.

Область использования: историография, история высшего образования, история науки.

SUMMARY

Matsiush Pavel Arkadyevich

Development of higher history education in BSSR (1961–1985)

Keywords: higher education, professional training, range of specialties, curriculum, research work, qualification characteristics, the party-state policy, postgraduate studies, validation, research and teaching activities, coordination.

The Objective: discovery of the essential features and changes in higher history education in BSSR in 1960 - the first half of the 1980s.

Research methods. Research is based on the principles of historicism, objectivity, value approach. In the process of research scientific (analysis, synthesis, induction, deduction), and special-historical methods (historical and genetic, historical and comparative, historical and typological, historical and systematic methods) have been used.

Results and novelty. The status of historiographical knowledge and representativeness of sources on the topic of the study have been determined. The structure, forms and content of history specialists training in high school of BSSR have been analyzed, and the complex information about the students and graduates of the historical profile, researched the system of training and professional activities of the science and teaching staff of historians have been given, reflected the dynamics of the quantitative and qualitative staff of the history chairs of higher educational establishments in BSSR. For the first time have been reflected an integrated historical reconstruction of the subject of the study.

Recommendations for use. Thesis materials can be used for historiographical review in scientific works on the history of education, for preparation of generalized works on the history of higher education in Belarus of XX century, history of individual higher educational establishments, in the educational process for preparation of special courses and seminars on the history of education and science of Belarus.

Area of application: historiography, history of higher education, history of science.

Падпісана ў друк 07.05.13. Фармат 60×84 ¹/₁₆. Папера афсетная. Ум. друк. арк. 1,6.
Друк Riso. Тыраж 60 экз. Заказ 145.

Паліграфічнае выкананне: Установа адукацыі «Беларускі дзяржаўны педагагічны
універсітэт імя Максіма Танка».

ЛИ № 02330/0494368 от 16.03.09. 220030, Мінск, Савецкая, 18.

*Надрукавана з арыгінал-макета заказчыка ў Вучэбна-выдавецкім цэнтры БДПУ.
220007, Мінск, Магілёўская, 37.*